

Tocmai precandu noi incheiaramu această scurta notiția, ni veni în mână o telegramă de ieri din București, carea anunța că — dlu V. Boerescu și-a dat demisia și că aceea a fost primită de MSA Domnitorului.

Ni pare foarte reu; căci ținemu tare, cumca motivul demisionării nu pōte fi de cătu țienut'a sa, și dōra a organului seu, facia de Turcia, și resp. facia de rescol'a slavilor — Oriente; ȕr această țienut'a — dupa noi, nu pōte să fie mai dōmna, mai corectă și core-spundiatōria intereselor statului și națiunei romane. —

Budapesta, în 18 noemv're n. 1875.

Hubmayer este numele unui comandant renumit alu rescolatorilor din Herzegovina. Acestu omu, astadi fōrte celebru, este din Stiria Austriei, soldatu de profesiune și cetățianu în Laibach. Densulu dile trecute fiindu citatu acasa pentru niscari socotele, parasi teatrulu resbelului și veni de si-feece detorin-t'a cetățienescă în patria, apoi returnă prin Croatia — ȕr la arme. Pre timpulu petreceri sale scurte în Zagabria, unu corespondente magiaru dela „Hon.“ avu una audientia lungă la elu, pre care acelu corespondente o descrie în nrulu de mercuri'a trecutu alu numitei foi și diu care cōnoșcemu, că — nrulu rescolatorilor armati în Bosnia și Herzegovina se urca la 11,000, cari sunt decisi a continuă resbelulu, pōt să pōră toti, ori să scōtă pre turcu din Europa!

Insufletirea d-lui Hubmayer pentru cauză creștinilor rescolati — este sublimă, și căte-va espeptatori, ce fece elu în această insufletire la acea ocaziune, merita a fi notate și de noi, căci ele intarescu asemenea espeptatoriuni ale nōstre la discusiunea asupra amenoa obiēpte.

Nici chiar cei mai incarnati inamici și nrari ai rescolatorilor din Bosnia și Herzegovina, nu li pōte denegă acestora barbaria și avură facia de țienut'ōru turci. Nime nu inuăle patru lune încōci acelesi nrari și desconsiderate, de pana aci despuneau ca și — intocmai precum despu — buna ȕra domniilor oficiale de bietii romani, cu totu cu popii și protopopii episcopii, și — dascalii și notarii și funcționarii publici ai nōstri, — acelesi umilite și abovite finteie, de patru lune de zile —

— ce ajunge ori ce reforma, ori ce garanția pre cătu timpulu tiranulu secular e are influenția asupra poporului?! Ce ajunge chiar proiectatulu tribunalu alu poteriloru garanțiu, „valii“, adeca solgabilirii turcoesci, prin cania lor vor fi în stare a amenințā și chiar a se resbunā asupra celor ce ar întreprinde a face plausōre la acelu tribunalu în contra turciloru?! —

Cine — la astfelu de cuvinte și argumente — nu-si aduce amintō de necasurile și nepotinția nōstra facia de domni magiari, în butulu legiloru și drepturiloru nōstre? Cui — nu i vor veni a minte aplausele de septemman'a trecutu în Diet'a Ungariei, la gravaminile aduse de Borlea?! —

În urm'a urmelor, comandantelu Hubmayer se se fe pronunțiatu magiarulu asiā: „Nu este esemplu în istoria, ca o națiune să nu-si fie elup'atū libertatei, — numai dēca a avut voia țars și tenacitate!“

Ce mai invetiature — și pentru romani și pentru magiari! —

Adeveratulu caracteru alu secululu, și vanele sfōrtiari ale presintelui.

Candă istori'a se va pune, pre cum credem că se va pune o daia, să caracterisēdie acestu seculu alu XIX-lea, ce s'a diu fōrte improprie „alu lumineloru“, apoi — privindu la o a mai pregnante însusire a sa, va trebui a-lu constatā de — secululu celor mai mari detorți publice.“

Se îngrozescu omulu, carele cătu de cătu cōnoșce grolatare cifrelor, candă calcula, în ce modu si mesura se inmultiescu — specialminte de vr'o 25 de ani încōci, deō iele publice, adeca — ale statelor! Dejă aceste detorții, în scurtu timpulu s'au întreit, și dejă se scōt, că dēca ele voru continuā a se sporī în mesur'a de pana acumu, apoi cu incheierea acestui seculu, adeca în 25 de ani, voru fi ajunsu colozalea cifra de — peste un'a sută miliardu — sēu mii de milioane de florini!

Intielegemu această despre staturile civilisate, staturile de frunte de pre acestu globu pamentescu, căci numai ale acelor detorți publice se sciu calculā și vinu în consideratiune. —

Între aceste staturi, încarcatu și pre încarcatu de detorții, Franția ocupa primul locu,

apoi Anglia, apoi America de Nordu. Ei, dar a acestora detorțe grele, nu inspira dōreri, temeri și îngrozire, pentru ca ele — sunt fōrte avute, și respundu deobligatele interese regulate, foră ca cetățienii lor să se somta sclavi creditoriloru lor.

Cu totulu altfelu este în privinț'a statelor, ce — nu mai ajungu nici chiar prin despoierea cu forț'a a cetățieniloru lor, adeca nici prin crudele esecutiuni de dār, a acoperi deobligatele interese și amortisatiuni. În atari state — nemulțumirea dimidia în dia devine — firece — totu mai mare și mai generală, și temeile și ingrigirile cuprindu spiritele fruntasiloru cu cōnoștinț'a, totu mai multu.

Între țierele de această categoria, foră tōtă indoiel'a — stau de asu, ra Turcia și Austro-Ungaria, apoi Spania, și Italia; dar — această din urma dejă a începutu a-si îndreptā fōrte multu economi'a de stat, ba d'unu scurtu timpulu — ȕci chiar și în Spania pornira lucrurilo rēpi spre bine; și asiā desperate sunt acesti referinție numai înca în Turcia și în Austro-Ungaria, și încātu pentru această din urma — mai vertosă în Ungaria, de candă cu stepanirea magiara, carea — par' ca e unu prepădu, unu blastemu pe țiera!

Si — fiindu că pretotindeni unde se arēta această misoria, desi surgintea reului puriuri este în poliția presintelui, sēu de a dreptulu dicendu, în falsificarea scopuriloru supreme și adeveratelor referinție ale statului, la noi în nenaturalile opiniiri de magiarisare, — totusi — dōra tocmai pentru aceste nenaturali opiniiri și-afia espresiunea cea mai pipabilă prin esepsele cele mari ale armării, adeca ale organizării fortelor fizice. Ori d'unde ori lips'a și nepot' t'ia ajungu de a sugrumā reu pre cei de la potere, pre provocatori și causatori calamitātii: ochii lor se îndreptu spontanm' asupra bugetulu de resbelu, și- apoi resunā din tōte părțile avatulu și protensiunea: „Sē reducemu vestu bugetu!“ „Sē reducemu armatele la unu minimu, carele să nu fie apesetoriu pentru țiera și poporu!“

— ce ajunge ori ce reforma, ori ce garanția pre cătu timpulu tiranulu secular e are influenția asupra poporului?! Ce ajunge chiar proiectatulu tribunalu alu poteriloru garanțiu, „valii“, adeca solgabilirii turcoesci, prin cania lor vor fi în stare a amenințā și chiar a se resbunā asupra celor ce ar întreprinde a face plausōre la acelu tribunalu în contra turciloru?! —

Cine — la astfelu de cuvinte și argumente — nu-si aduce amintō de necasurile și nepotinția nōstra facia de domni magiari, în butulu legiloru și drepturiloru nōstre? Cui — nu i vor veni a minte aplausele de septemman'a trecutu în Diet'a Ungariei, la gravaminile aduse de Borlea?! —

În urm'a urmelor, comandantelu Hubmayer se se fe pronunțiatu magiarulu asiā: „Nu este esemplu în istoria, ca o națiune să nu-si fie elup'atū libertatei, — numai dēca a avut voia țars și tenacitate!“

Ce mai invetiature — și pentru romani și pentru magiari! —

Între aceste staturi, încarcatu și pre încarcatu de detorții, Franția ocupa primul locu,

Din Bucovina.

În diu'a santulu m. m. Dimitrie 1875.

(Fine.)

Am diu în partea prima a comunicatiunei nōstre, că cine s'ie de nu s'ar fi simțitu îndemnat, la finirea sutei de ani a adării Bucovinei sub sceptrulu Austriei, chiar și poporatiunea autochtonă a acestei provincii, ca să-si man feste și ea din parte-si omagiile gratitudinii sale catra patronagiulu seu imperial de acum, dēca nu s'ar fi fost vērū între dens'a și între Tronulu acestui imperiu famos'a „loialitate“ a cimotohiei nēmțio-ovree, care loialitate influențiu, cum se vede magistratură destinelor poporatiunei autochtone bucovinene prin mai întregu secululu trecut. Si o dicemu această de aceea, căci — cu privire la cōnoștinț'a enunțatiuni și garanții din partea Tronului Austriei facia de Bucovina și de poporatiunea ei autochtonă — suntemu mai ca cu securitate plecati a crede, și a sustienē, că dēca pe Nēmțio-jidani, — în decursulu secululu trecut alu adării Bucovinei sub corōn'a Austriei, — în îngagiamentulu său mandatulu lor — d'a a cultivā și d'a aduce poporulu indigenu alu Bucovinei la stări bune intielesuale și economice-materiale — nu li-ar fi insufletitu pseudo-loialitatea și fatarnic'ia catra suprem'a autoritate în statu, și respectu, supunere și fidelitate adeverată; nu ur'a lucom'i și egoismulu brutu și brutale catra poporatiunea autochtonă „scapata de sub barbarii Turci“, și umanitate, dreptulu și ecitatu; cu unu cuvintu: dēca pre magistratii de a conduce destinele poporatiunei bucovinene autochtone li ar fi fost influențiatu — nu spiretulu unei barbarie sere și hitre, și amōrea și devotamentulu pentru adeverata cultura; apoi atunci-a starea de astadi a poporatiunei autochtone a Bucovinei, — care stare sunt fructele sementii de cultura și de civilizatiune, ce o a sementu „loialitatea“ birocrato-nēmțio-ovree în secululu trecut în această provincie — acea stare a poporatiunei indigene a Bucovinei diu, și mai cu sēma starea poporulu nōstru orășianu, țierēu și muntēu, n'ar fi astadi ticalosia materiale și orb'ia spiritală, și poporatiunea n'ar fi atatu de coplesita de miseria, încātu, — ca se se facem asemenatiune chiar cu ne-fortiolele raiale creștine din peninsul'a balcanică — chiar și o fōia germană din Viena, — cum se vede însă nu mercenaria a liberalismulu ovreo-nēmțiescu, — se o caracterisēdie asiā: „că fericierea ce o adusera nēmțio-ovreei în Bucovina, sub sceptru de cultura, s'angera dejă la poporatiunea autochtonă din — o m'ia de țierēu și muntēu, și i esprime cu tōte poterea dejă îngrigire, temerea cea mai motivată a crizei economice-materiale și chiar și sociale în sinulu acestui poporulu nōstru și care criza nu numai că are a fi în viitorulu de aproape, dară înca va se fie și de unu caracteru catastrofales!“

Si întru adeveru, cum s'ar și potē altfelu; căci ne-pomenindu noi acum'a de alte condițiuni ne-aparaveru de trebuintia întru cultivarea și aducerea la stări bune materiale și intielesuale a unui popor, și atingendu numai momentulu celu primu și prosimtu, condițiunea cardinală „sine qua non“ spre a desceptā și îndrumā pre unu popor blandu, bunu și pacificu, înse primordiale în tōte nuanselle intielesuale ale victiei, traiului și aspiratiuniloru sale progresistice, după cum atare popor fu alu nōstru celu bucovinēu la luarea Bucovinei sub auspiciile Austriei, — atingendu aci diu numai principalea condițiune a desceptării unui popor din orb'ia și ne-ajutorabilitatei sa primitivă, — carea condițiune e scolele cele mai simple și inferiori, înse naturalile adeca nationale și poporale, și — atunci îndata potemu se întrebāmu: „Loialitate sincera și fidele catra Tronu, și „umanitate, amicētia benevolă“ catra poporatiunea autochtonă a Bucovinei sunt cele ce li-temnara pre mandatarii său îngagiatii de a „cultivā și a aduce pre această poporatiune la stări intielesuale bune — demne adeca atātu de esepsele intențiuale ale supremei autoritāți în imperiu, cătu apoi si de devisa și parol'a imperiului Austriei, ca a unui-a ce se numesco „statu de dreptu, de umanitate, de cultura și civilizatiune“, — dēca ei — desi în „Planulu-regulativu“ alu Bucovinei, santianatu înca din anulu 1786 de Imperatulu Josifu II, verbalmente se spune: „Zur Erziehung der Erziehung, (în Bucovina) ist unter andern hauptsächlich notwendig die Einführung gutergerichteter Schulen, in welcher Absicht einzuweilen in der Bucovina zwei Normalschulen für die deutsche und moldauische Sprache errichtet sind, und diese mit sechs andern Bezirks oder Nationalschulen für die moldauische Sprache zu vermehren verordnet worden ist“, totusi aceste si atari scoli „nationale“, ce corespundu în timpurile moderne „scoleloru poporale principale“ cu patru clāsi, înca nici pana în diu'a de astadi nu le-au creatu?! Sēu dora aceea li e „loialitate, devotamentu și supunere“ catra Tronu, și „umanitate și amicētia benevolă“ catra poporatiunea autochtonă a Bucovinei, — de cari frase frumoșe din secululu trecut și pana astadi abundēdia gur'a cimotohiei alias magistratiloru de a conduce destinele poporatiunei bucovinene la fericiere — că ei, magistratii

noștri, nu numai că nu voira a pricepe nicăpană în diu'a de astadi cuvintelulu „einzuweilen“, — acelu cuvintu imperatescu ce intențiuina esepresamente la cultivarea și binele poporatiunei mosinene a Bucovinei, — și apoi în urmarea acestui cuvintu se fi imantitulu deci scolele „nationale“ sucesivmente și conforme progresării numerului poporatiunei indigene bucovinene, și înca mai alesu că spre atare scopu avea această poporatiune medlocele materiale ale sale proprii și pre suficienți: dară înca chiar și scolele, ce ei — respectivii nōstri amici benevoli și organo loiali ale realizării intențiuiloru și ordinațiuniloru imperatesci — le creara pe esepsele poporulu mosinēu romanu alu Bucovinei — înca le creara numai mai pe urma, după ce adeca se mai imultira lacustele ovreo-germane imigrante în Bucovina; și astu-feliu apoi gimnasiile, scolele reale, și asiā scoli'ia agronomică, le facura asiā de „guteingerichtet“, încātu ele orau și sunt înca și astadi ne-accessibili poporulu autochtonu alu acestei provincii, și anume diu acea cauza, căci de o parte prin limb'a invetiamentulu germanu, ce o straina poporulu bucovinēu indigenu, le ingradira cast cu unu muru — pe care te poti sui numai prin scint'ia limbii lor, ovreo-nēmțio-ovree, ȕr de alta parte că și scole poporale nici de cum nu erau în țiera, ca să aiba poporulu în acele scole inferiori — cum am dice dreptu o punte, pe care să trēca și se ajunga elu la scolele din orășie, superiori! Astu-feliu dară și din aceste scole faurira ei arma contra poporatiunii indigene.

Dar apoi pana și scolele poreclite „poporale“, ce se infintiaru pe ici-colo — cele mai pucine înse în părțile curatu romane ale Bucovinei și cari înca se creara abia ieri-alaltieri, le lasara pe cele din părțile romane ale țierei și le lasa înca și astadi asiā de neglignite, încātu chiar și ne-vrēndu, și-se impure, cumcā în negriginț'a această — este o tendinția și temateca!

ȕgetandu deci la aceste tōte, nu vede ȕră chiar și orbulu, că în o atare procedere, pe langa infruntarea conceputulu de „loialitate“ etc. nu este nici picu de intențiuina curata de a cultivā poporatiunea indigena a Bucovinei și a o îndrumā spre stări bune intielesuale și economice-materiale, ci din contra, în această manovra jace o speculă demonică. Si anume se specula, cu infintiandu „loialitatea“ magistraturei destinelor poporatiunei autochtone bucovinene, — infintiandu de spiritalu și tendințiele egoistice ale cimotohiei nēmțio-ovree, — în Bucovina să se redice scole, înca atari, ca să nu se pōtă de ele folosi poporatiunea autochtonă, ci numai sēu mai cu sēma numai imieratii germano-ovree, ȕr poporulu indigenu alu acestei provincii să remana în orb'ia și ignoranția intielesuale, pana ce — sploandandu venitărele straine eschisivmente pentru seno întreg'a situatiune a cōnoștințelor acelu orb'ie și ignoranție, adeca tōte drepturile, interesele și favorurile autochtoniloru, pana și sarmēu'loru materiale parinție-cu — se li deveniti autochtoni, și mai cu sēma mass'a poporulu — încata și perduta în acele cōnoștinție ale orb'iei sale; sēu mai bine dicendu: cadiendu poporulu autochtonu victima rafineriei venit'loru de locuste straine, ȕr mandatarii nēmțio-ovreei ai conducerei destinelor poporulu autochtonu bucovinēu spre cultura fiindu în bine și fericiere, se pōtă — acesti-a să li dica celora: „Poftim, impartasiti-ve de binecuvēntările culturai și civilizatiunei, căci ȕta scole si institute de tōta man'a; noi în loialitate-ni catra Imperatu și bunavoinț'a catra voi, propriamente pentru voi le-am infintiatu, și noi bucurōsi voim a fatigā întru binele vostru, spre a vo aduce la lumina și civilizatiune!“

Vedi, asiā! — Fii escamotariu; imbēta lumea bine cu apa, și- apoi clotisēdia, despōia și deposidēdia sute de mii cetățienii buni și ne-vinovati de totu ce li este lor pretiosu și sant, chiar și de intrēg'a lor sarmea parințiescă și strabună. — Sēu cu alte cuvinte: sēmēna în locu de sement'ia culturai — pe ce ea a barbariei, numai că în chipu cătu mai hitru și mai rafinatu, adeca totu „loialitate“ se-ti fia parol'a în gură, și apoi di-i fara de nici o grigu: „Culturträgerei nach Osten!“

Si pe langa aceste si atele tōte de asemenea, ce tōte tindu, cum se vede — numai sugrumarea esistinti ei elementulu mosinēu și tradiționalu în Bucovina — se mai servēscu înca și acea aparentia a iubileulu cernautianu ovreo-nēmțiescu, că adeca acelu iubileu lu-serbā intrēg'a țier'a, și mai cu sēma poporatiunea indigenă a Bucovinei, spre aceea, ca să se deduca din acea aparentia — fapticitate, ca cum poporatiunea indigenă a Bucovinei nu numi că este pre-mulțimintu cu manipularoa cimotohiei ovreo-nēmțiescu în țiera, și cu conducerea sortii sale prin această cimotohia, — ci din acea aparentia se se mai deduca înca cu si o pofire ce o ar face poporatiunea autochtonă a țierei, ca acea manipulare a Nēmțio-ovreiloru în Bucovina, și acea tratare a poporatiunei mosinene din partea lor, se mai remana înca și de acum înainte în „status quo“, ca dōra la acele „o m'ia de vulneru, de cari s'angera dejă poporatiunea autochtonă a Bucovinei“ se se mai adauga înca și toțalea ei nimioire! Si această pentru ce? — pentru ca numai să nu se stirbēscu nici măcar unu picu din resfātulu unor criminali de moralitate, de umanitate și de loialitate! —

Si asi, reveniram de la acela momentu alu procesei nostre comunicatiuni, unde diseram ca: aice ni-se intalnes e in ma noastra de Romani, crestini-ortodos si de mosineni legitimi si traditionali ai Bucovinei cu celu mai grave si mai puternic chiamatu alu sufletulu nostru: „quousque tandem!“

Si cu buna sema, asi si este: quousque tandem! — Insa chiamatulu acestu estomu, nu apostrofaia numai pre „loialitatea“ benevolitoru si umanilor magistrati si destineloru poporatiunii ind gene a Bucovinei, veriti intre acesta poporatiune si intre Tronulu Austriei, dreptu ca unu „coasu reu“, ci nu cu mai pucina seriozitate si gravitate si pre reprezentanti ei naturali, pre intréga intielegintia laica si clericala, pre toti carturarii nationali, pre cati ii-are acestu a nostra poporatiune. Er acesta apostrofara estoma o provoca, o necesitadia situatiunea de totu critica si periculosa, in care ne-au impinsu consecintele trecutulu nostru de unu seculu, si apoi coróna acoloru consecintie — iubileulu cernautianu cu aparenti-a unelita, asi cum acestu iubileu, cu intréglu lui contionatu internu si esternu, l'ar fi serbatu spontaneamente intréga tiara si mai cu sema poporatiunea autochtona a Bucovinei.

Se ne esprimemu deci mai de aprópo. Noi mosineni bucovineni suntemu si Romani, si cetatiuni de sub sceptrulu Austriei. Ca atari, si anume ca cetatiuni austriaci, suntemu — in puterea datoriei nostre de respectu, supunere, devotamente si fidelitate cetatiansca si adeveratu loiala, — improuna-garanti cu Tronulu Austriei pentru realisarea enuntiatunilor si declaratiunilor proclamate din partea escolului acestui Tronu in interesulu, trebuintele si favorulu nostru; si inea cu atátu mai multu, cu câtu aele interese si favoruri ale nostre ni sunt aice in Bucovina „ab antiquo“ legitime si naturali, si afara de-acésu, ole nu colidédia nici de-cum cu „legile fundamentali moderne ale statulu austriacu, ci diu contra, inea si prin aceste legi fundamentali ni sunt garantate.

Éra ca Romani si mosineni legitimi si naturali ai Bucovinei suntemu asidere impreuna angagiati, prin sangele, adeca prin sufletulu si prin intréga-ni fiinta omenesca, atátu pentru sustinerea si conservarea din parte-ne, câtu si intru traditiunarea la fiii si urmasii nostri indigeni — a acelu paladiu piosu si santu, ce se numesce nationalitatea si confesionalitatea, pe care paladiu nu numai ca bunii si strabunii nostri lu-sustienura si-lu conservara cu sangele inimei si cu iusasi vietii lor, — despre ce, ca eterna si lucura dovéda am puté sustiené cu totu dreptulu, ca intréga Bucovina e unu unicu monumentu! — spre a ni-lu traditiuná nóa nepotiloru si urmasiloru soi in mostenire no-alienabile: dara apoi, cum vedemu, astadi tóte popórele culte si progresate, intru pastrarea totu a acestui paladiu alu lor, lupta din tóte resputerile lor!

Déca deci consciintia nóstra despre conceputulu de „supunere, respectu, devotamentu si fidelitate loiala“ catra Tronu si catra Imperatulu, nu insemedia — a mistificá pre Tronu si pre Imperatu: apoi se intielege, ca totu acea consciintia a nóstra ni impune detoria cetatiansca cea mai mare si mai santa se ne ingrigimu din tóte puterile nostre, ca de o parte nici noi s'arguri se nu apocifamu realisarea declaratiunilor si enuntiatunilor Tronulu si Imperatulu, si inea dora se-i mai si spunemu, ca le-am realizatu in toama, — ér de alta parte nici pre altii se nu ii ajutam, nici in tipu directu nici indirectu, intru o asemio faptuire perfida si haína.

Ca romani — carii ne sentimu ca suntemu — si ca crestini ortodos si mosineni legitimi si traditionali ai Bucovinei — datoriele nostre, ce emana din aceste conceputu si titule, nu sunt astadi in opusetiune, ba nici nu divergédia; ele coincidú in unu, atátu cele catra realisarea enuntiatunilor privitorie pre noi, din partea Tronulu, câtu si cele intru realisarea faptica a „legiloru fundamentali de statu; pentru ca totu ceea ce aspiramu noi ca Romani, aceea ni acordédia si ni garantédia atátu enuntiatunile din partea Tronulu, câtu si legile fundamentali de statu.

Si in acestu si cu acestea am distu totulu, ce am scí si am avé dupa parerea nóstra a spune dreptu comentariu la apostrofara nostra, atátu catra „loialitatea“ conducatorilor destineloru poporatiunii autochtone a Bucovinei, câtu si catra intréga intielegintia, catra toti carturarii nationali ai acestei poporatiuni. Si acestea avemu a le dice tocmái astadi, anume dupa serbarca iubileulu cernautianu cu aparenti-a involvatoria de cele mai suspecte, ba dora chiar si periculosa eventualitati; caci a ea aparentia i-dede iubileulu cernautianu nemtio-ovreu caracterulu functiunale, casi candu nu numai ca intréga tiara din libera voia lu-serba, dara — ce o momentulu celu mai ponderosu si mai essentialu — casi cum ar fi tocmái asi tóte câte se vorbira, — cum am dice — oficialmente la acelu iubileu despre starea cea mai multiamita si mai fericita si a poporatiunii autochtone a Bucovinei!!

Fia, ca Ovreo-nemti si-au serbatu „Iubileulu“ loru in — Bucovina a romana! Si ce e dreptu, trebuie se li concedemu, — si fora de cea mai mica si mai departata „reservatiune mentali, — inea si aceea, ca cu privire

la suceselo „loialitati“ loru practicate aice in tiara, ei au si avuta pentru ce iubila! Apoi asomenca este si aceea, ca ei mai luara la acelu iubileu alu lor, parte „per modum in rebus“, si parte chiar de-adeptulu inea si din ignorantele si orbulu nostru bietu poporu tierenu si muntenu, — si cum trimbilara corespondentii „Preseloru“ din Viena, „mit ihren Popen under Spitze, — de substratu si stafaja vta.

Ei bine; dara atátu autoritatea suprema in statu, câtu si lumea intrégu crede póte, ca aparenti-a acestui iubileu fi veritatu si ca prin urmare poporatiunea autochtone a Bucovinei e asidere si intru adeveru de acord afirmativu cu tóte acele dythrambe pompose si marretie, ce se declamara de Némtio-ovrei la iubileulu loru despre „blühende Zustände in allen Ecken und Enden der Bucovina;“ — cu alte cuvinte: ca poporatiunea autochtone a Bucovinei este, precum fi ea la acestu iubileu ovreo-nemtiescu, asi si in tiara pre-mulitiamita cu loialitatea magistrarei tuturor afaciloru si intereseloru sale — prin cimitiá, ce conduse si magistrá iubileulu cernautianu!

Acum inea vine deci rondulu la conducatori — nu insulati seu infurisiti, ci naturali, nationali ai poporulu autochtone si traditiunale alu Bucovinei, ca acesti conducatori — intréga intielegintia autochtone — se deo comentariu obiectivu, si acelu, atátu in ce privesco iubileulu cernautianu cu aparenti-a escamotata, câtu si in ce privesco starea presenta a poporatiunii indigene bucovinene, pre care storo o descriesera cuvintele asi numite oficiali ale iubileulu ovreo-nemtiescu ca cea mai buna, cea mai multiamita si mai fericita in tóta privintia!

Sé cugetamu bine, ce va se dica acésu; si apoi ca privire la trecutulu si la esperintiele ce noi despre loialitatea nemtio-ovrea le facuramu pana acum aice in tiara, se luamu sémá in ce scopuri vor se sploate scamotagulu acestu „iubileu“, de va fi se remana olu deplinu reusitu! — Comentariulu obiectivu inse, ce cugetamu noi ca este, ca unu postulatu de mare importantia si necesitate, se so faca la iubileulu cernautianu, — modulu, timpul si forma sunt lesne de afla — trebuie se se faca din partea reprezentantiloru naturali ai poporatiunii autochtone, si atátu olu — comentariulu — câtu si necesitate ea emanédia, dupa pererea nóstra, din cele ce diseram mai susu, ca ar fi conceputelo si titulele „impreuna-garantarii“ cetatiansce si „impreuna-angamentulu“ nationalu si traditiunale; dara cu buna sema, elu póte fi si de natur'a ce culmédia si se concentrédia in urmatori'a alternativa: ori — facédu-se deosebire resoluta intre loialitate adeverata si intre loialitate falsa si perfida, a se reduce scamotagulu „iubileu“ cernautianu, — cu unu quousque tandem! si in sensulu conceputulu despre loialitate, cum lu-are acestu conceputu intielegintia a poporatiunii bucovinene autochtone, — la nuditatea obiectivitatii sale, si prin acésu mesura a evita pentru viitoru eventualitatiile possibili si daunatoze ale iubileulu cernautianu; — ori — a tacé si prin acésu a se face compliu alu pseudo-loialitati si mistifiariloru facta de suprem'a autoritate in imperiu si de lumea intréga, complice adeca alu acoloru amici benevoli ai poporatiunii mosinene in Bucovina, carii sub firma de loialitate tindu se sugruma nationalitatea, confesionalitatea, pana si existintia elementulu autochtone si indigenu in acésu provintia!

Meminisse iuvabit!

Cernauti, in noemvre 1875.

Fórtu instructivu, si unu documentu vederatu de „parintésu ingrigite“ a guvernulu austriacu, facia de poporatiunea indigena in Bucovina, este prospectulu sinopticu, cu titulu „Kulturzustände im Herzogthum Bukovina, 1775 und 1875,“ ce fi compusu cu ocaziunea famosulu iubileu, prin camar'a de comerciu din Cernauti, si impartitu oficialmente pe la comuna si pe la persoana mai distinsé. Dintro cele 7 categorii paralele, (1. locintie si poporatiunea; 2. cultulu; 3. institute de cultura; 4. agricultura; 5. productiunea brutá; 6. institute de comunicatiune, negotiu si meserie; 7. constitutiune si administratiune;) — voiú se ilustra numai câte-va, si anume:

I. Poporatiunea:

(dupa testu) la 1775 — La 1875 (totu dupa testu,) — numerá Bucovina 543,426, locitori, vna: 75,000 locu; — 221,726 romani, 202,700 tori, — 55,000 ruteni, 43,474 nemti, 51,617 evrei, romani, 12,000 ru- apoi 9238 unguri, 3260 lipoveni toni, — la 8000 de alte de alte sementi, imprasnatiumi, evrei, tigani citati 10,307, intre carii cei mai si — fórtu pucini, numerosi polonii etc.

Asi dara dupa aceste cifre in 100 ani, Romanii au crescutu de 4 ori, rutenii de 20 de ori (!!), ér de nemti si ovrei etc. — numai Ddieu mai sofe de câte ori, deótre lipesses ori si ce criteriu sicuru! — Ei, dar dupa alte isvóra, totu oficiali, ora numerulu poporatiunii in anulu luarii Bucovinei peste 80,000 suflote, intre cari neromanii cam 17,000. Astadi trece numerulu locitoriloru sum'a de 500,000. — Aci scotescen domni si diecilo de mii de vagabundi galitieni, —

prin urmare a crescutu numerulu peste totu de sies ori. Proportionea, intre cresterca indigeniloru din sine, si cu adugerea prin imigraro, alias lipitori de nemtie, se va enóscé mai lesne, alaturandu-se numerulu de acum alu Romaniloru cu alu coloralte nemturi, si luandu-se inea retrospectiv si datele statistice de mai nainte. Asi ora la 1856 Romani 260,000, facia cu 170,000 ruteni; la 1867 Romani 240,000, — la 1875 numai 221,000! Si óre cum vine acésu? — Asi: Romanismulu perdó in Bucovina prin navalierea rutená din Galitia, respectiv prin sistemulu guvernamentalu! — Celelalte comparatiuni si deductiuni — lasamu se si-le faca cetitorulu inasui. —

2. Cultulu:

La 1775, (dupa testu:) — La 1875, (totu dupa testu:) — si astadi copliesce biserica gr. de biserica greco-orientale se tieneau un metropolitu in Cernauti, — 67,000 locitori, — cu 3 monastiri de calugeri. — Din — — — — — cu unu averile monastiresci s'au formatu fundulu religiosu, ce se administredza sub supraveghierea statulu; din elu se acoperu tóte calugari si 8 de mai-trebutiente cultulu gr. or. si se ce etc. — sustienu mai multe scole si institute de invetiamentu, etc.

Mai antaiu n'am castigatu nemicu prin titulu necanonicu de „metropolitu“, ci din contra am perdutu multu in multo privintie! Apoi fundulu religiosu nu se administara numai „sub supraveghierea“ statulu, ci de inasui statulu, nein rebandu acestu multu biserica indreptitita. Trebuintele de cultu vinu abia in a dou'a linia. Dovéda staroa deplorabila a bisericeloru in genere si in specialu a coloru monumentalu, — (spre essemplu: stravechi'a metropolita din Sucéva, numita „biserica Mirantiloru“, unu margaritariu de zidire si stilu;) dovéda literatur'a bisericesca, caroa la noi este „terra incognita“, si alt. — Din 50,000 fl. ce se iau pe unu din fondu pentru scole, nu scie nimene, de s'au procopsitu vr'o scola de a lo poporulu gr. orientalu; ér institutele de invetiamentu, intretinute din fondu, sunt in fapta pentru ovrei; profesorii gr. or. insec persecutati si nedreptatiti. Ci sum'a sumeloru de fericire este, ca biserica coloru 407,311 de credintiosi gr. or. a poporatiunii indigene istorice, — biserica domnitaria la incorporare, n'are nici unu dreptu ca atare, cu tóte legile constitutiunali; — pentru ca — „quod licet Jovi, non licet . . .!“ —

3. Institute de cultura:

1775, (dupa testu:) — 1875, (totu dupa testu:) — instructiunea populu, — invetiamentulu poporulu se curala era cu totulu ne-tiva prin 155 scole de 1 clase, in grigiate. Numai in 9 de 2, 4 de 3, 15 de 4 classi. — zuel monastiri se in — Scolu „adilicie“ are tier'a: vetia a scrie si oeti 2 licee, 1 gimnasiu realu, 1 scola cu litericirlice, Pre-rcala superiúra, 1 inferiúra, 1 petotii aveau afara de dagogie de invetori, 1 de invetiaceea inea numai unu torese, 1 de moesrie, 1 scola agrocursu de 6 septemane, 1 nomica, 1 institutu de mositu — pentru rituale etc. — si — — — — — una universitate!

Plasmuitorii prospectulu se facu a uitá, cumca afara de scolele monastiresci, rele — bune, cum eráu, mai existau la luarea Bucovinei inea 6 scole anume, cari in urma dauduse pe mana consistoriulu romano-catolicu din Liou, sau germanisatu cu totulu, constringendu-se inea si invetiarii séu de a trece la catolicismu, séu a esi din scola! — Cumca preotii invetiau destulu, incátu se póta conduce poporulu in lege si morala, avendu in fapta si increderea poporulu; cumca pana in timpul din urma s'au pusu piederé infintiarii de scole de 4 classi in locurile cu maioritate romana, — vedi Radautii pan' la copliesiroa prin evrei; — cumca din scolele cele multe anunciate cu atátu emfasa, sunt romanesci mai pucinu de 1/6 parte, si si acelea reu intornite, cu tóte ca din fondulu romanescu s'au luat si se iau pe anu câte 50,000 fl. pentru scolele popuráli; — cumca invetiarii nationali se descuragédia, neindreptatindu-se ogalmente; — cumca institutele de invetiamentu sunt in fapta numai pentru germani si ovrei, deal se sustienu din banii nostri; — pentru ca negermanii trebuie se castigo cu spese enormi, cu multa truda si perdere de timpu, conditiunea de a se poté folosi de institutele de cultura, adeca limb'a germana, fara care suntemu eschisi de la cultura; — cumca limb'a tiereri, ca obiectu, jóca rol'a unei sorbitore despretiuite! — catra acestea mai adaugendu inea si ucasulu celu mai nou de fericire, porunc'a de a se propune germanesce si la teolog'a nóstra si — icón'a bunei stári moderne a culturile popuráli, va fi deplina!!!

Trecedu peste cele lalte rubrico ale prospectulu, *) voiú se mai atingu ceva aici numai inea despre rubric'a ultima, „constitutiune si administratiune.“ Parerou unioana a ómeniloru onesti e, ca Dumndiehu voiudu se bata i oporulu din Bucovina, i-a daruitu constitutiunea ce o avemu! Le multiamimu fórtu frumosu domniloru fericitori ai nestri „par force“ pentru Verfassung-ulu loru cu Reichsrath-ulu, care nu ne intréba ca — ce ni trebuiece nóa, ci ni impune ce li plavo loru si ni strica nospusu prin Landtag-ulu loru, unde nisece vinetici si nisece birocratii, aleai la porunca, jóca poporulu din Bucovina, cu pasii de Bezirkshauptmani si cu suit'a loru de tirani flamandi, si cu — scriitorii loru comunali,

*) Se va vorbi de almatielu in scurtu si despre acóstea. —

cu protocoalele si actele comunale „deutsch,“ pontru ca cele scrise romanescé se dice ca nu se primescu!

Er' cátu pentru treb'a judecatoriei, ar fi fost mai bine se fi taentu alecutorialu prospectulu. Séu ca dóra póte se fi justitia buna, unde, vedendu cu ochii, inffloresce partinirea, unde poporulu se maltratédia in modu brutalu, in localulu judecatoriei, de cátra judecatoriu; unde, — dar' destulu! fiori me cuprindu si mi se face greu, eugtandu numai la tóte, câte se intempla intru fericirea poporulu din Bucovina!! —

Sant-Nicolau-micu, comit. Tomoia, in noemvre 1875.

(O propunere in interesu invetiamentulu nationalu.) CREDU ca am ajunsu dejá de a fi convinsi cu totii, ca numai invetiatura póte se ne mantúiesca de necesurile ce ne entropescu, si se ni deschida o cale securá, spre bunastare. Esto acéa dara detorintia futurora, ca se colucramu din tóse poterele int'u a ni organizá cátu numai se va pote de potrivit, tóte scolele nostre. Apoi tocmái din asta consideratiune mi-iau si eu voia. a aduce in publicitate o propunere cu privire la scolele nostre elementari. Ea este unu fruptu alu esperintieloru culesé din mai multe partii si in specie a unei calatorie ce intrepriuse de curundu prin comitatele Aradu, Timisiu si Torontalu.

Am aflatu adeca in aceste partii mai multe comune cu câte 3—4—5 scole elementari si totu odata am datu si peste comune, ce in scurtu vor trebui se-si infintiedie câte atátea scole elementari.

Asta imprejurare e fórtu imbucuratoria pentru toti cei ce dorescu nauitarea nationala. Dar am culesu o si esperintia ce trebuie se privosca atentiunea coloru chiamati de a veghia asupra invetiamentulu nostru popularu. In tóte cele câte 3 si mai multe classi elementari ce sunt in unele comune, — si apoi probabilmente si unde vor mai trebui se se infintiedie atari — toti invetiarii propunu, fie care in scola sa, numai la incepetori si prin urmare numai obiecte elementari. Aceste scole nu-su dara classi, nu-su gradate, ci numai paraleli.

Mi-se pare inso ca asiá nu e tocmái bine. Si m'am intaritu in acésu parerou si prin observatiunile moru economi.

Intre altii mi-diso adeca unu tieranu de frunte dintr'o comuna: Nu sciu candu vom mai capeta odata ér noi unu invetiariu harnicu, din a cărui scola se ni primésca copiii si in scolele orasionesci, si la gimnasie, cea-ce am dorit fórtu tare, — ca ni portámú copiii câte éra anu la scola din satu??

Una sunt adeca mai multe scole, insec tóte elementari, mai de o potriua, si parintii si-treccu copiii de la o scola elementare la cealalta, ascultandu si invetiandu inse in tóte totu acolesi obiecte incepetorie, numai câtu ca dela altu invetiariu. Asta este ceea ce pare-mi-se nu e potrivit, caci o atare impartire nu ni aduce destulu folosu, ma inea ca destoapta in economii nostri ne-incredere facia de invetiarii si desinteresu facia de scola.

CREDU deci ca ar fi bine, si tempulu supremu, ca se se apuce cei chiamati de organizarea atororú scole, dupa ce chiar si organizatiunea provisoria inea specifica scolele in superiori séu normali, cetatiansce etc. Eu aducu dara in asta privintia o modesta propunere si rogu pe cei competinti, ca se o ide in considerare si se o critice:

1. In comunele unde-su dóne scole, se ample in un'a numai incepetorii de ambele sesse, ér a dóna se formédie classéa a dóna superióre, pentru cei-ce au ositu din classoa prima a incepetoriloru, si acésu inea se fie pentru ambele sesse.

2. In comunele unde sunt séu se vor infintia cu tempulu trei scole elementari: un'a se fie pentru fetitie, ér celelalte dóne se se organizedio dupa planulu de sub 1.

3. In comunele, unde sunt, séu se vor infintia cu tempulu patru scole elementari: acolo se se organizedio acelea ca scole normale, cu statutu formalu, inea asiá ca o classé se fie numai pentru fetitie si fora amestec cu scól'a normale, ér cele trei se se reorganizedio sistematicamente ca classi normali, dupa a carorú absolvere se póta trece prunciu in prim'a gimnasiale séu alta asemenea. Impartirea studieloru nu va se intempine nici o greutate si in prim'a si a dou'a classe normale mai ca este destulu unu invetiariu, ér de nu — se i se deo si unu suplíte séu adjuncu.

4. In comunele cu câte cincú scóle elementari: dóne se fie numai pentru fetitie, si adeca un'a inferioré, alta superióre, ér celelalte trei se se organizedio dupa planulu de sub 3.

5. In comunele cu câte 6 scole elementari: dóne classi se fie ca mai susu pentru fetitie, ér celelalte patru se se organizedio ca scole nomali regulate, fiindu in fie care classe câte unu invetiariu si in cea mai de susu proponendu-se sciintie pregitatorie pentru unu institutu pedagogicu-teologicu. —

La acésu locu nu potu a nu-mi sprime dorintia de a se ocupá posturole dela scole de fetitie cu invetiatorie, cari se propuna si lucrulu de mana, si altele de ale economici casnice a femeiloru. CREDU ca acésu inea se poté realisá, dupa-ce precum ni se impartasi prin „Albina,“

